

Het hart van de Kerk

Preek over Zondag 21 (ds. Jos Douma)

Wat is kerk? De afgelopen week heeft deze vraag me nogal intens bezig gehouden. De aanleiding was heel eenvoudig: Zondag 21 was aan de beurt om over te preken. Ik heb die zondag weer uit mijn hoofd geleerd, om de woorden een de zinnen en de gedachten echt te kunnen proeven. Want ik probeer de catechismus te lezen als een spirituele tekst. Niet als een nogal stoffig document uit een ver en achterhaald verleden, of als een haast juridisch document waaronder ambtsdragers hun handtekening moeten zetten. Nee, een spirituele tekst. Een tekst die vraagt om geestelijke lezing zodat we kunnen proeven hoe de schrijvers ervan ooit hebben geprobeerd de stille stem van de Geest van Christus op te vangen. En dan moet je de tekst proeven, als was het een glas wijn.

Daarnaast heb ik met extra aandacht de bladzijde met het kerkelijke nieuws gelezen. Want ons nadenken over de kerk zal voor een belangrijk deel gekleurd worden wat we er zo dagelijks over horen en lezen en zeggen. En er wordt wat afgediscussieerd over de kerk en alles wat daarin gebeurt. Meestal word ik niet zo heel blij van wat er te lezen is op bijvoorbeeld pagina 2, de kerknieuwpagina van een bekende christelijke krant.

Verder kreeg ik deze week een telefoontje van iemand elder uit het land, een gereformeerd-vrijgemaakte broeder. 'Mag ik even met u praten over de kerk', vroeg hij. 'Ik loop tegen een muur aan en ik weet niet of ik het nog lang volhoud om bij deze kerk te blijven. De kerkenraad houdt elk initiatief tegen. We mogen niet eens een gebedsuur hebben. En als we proberen om te spreken over de genezende kracht van genade en welke wonderlijke dingen onze Heer kan doen en ook echt doet, worden we als lastpakken beschouwd. 'Wij zijn een behoudende kerk', zeggen ze dan. Het lijkt wel of er een bedekking over de kerk ligt. Er lijkt geen doorkomen aan. Wat moet ik doen? Ik wil zo graag blijven om met de hulp van de Geest mijn plek in te nemen, maar ik kan het niet meer. Ik ben moe en mijn geloofsvreugde verdwijnt.'

In dat gesprek heb ik gesproken over wat zich in de loop van de week zich aan me had opgedrongen als het hart van de kerk. Het lijkt vaak alsof onze discussies over de liturgie, de gaven van de Geest, de eerbied en de stilte in een kerkdienst, de predikant, de trouw aan de belijdenis, de evangelicalisering van de kerk, Willow Creek, leiderschap, relevante prediking, Saddleback, Redeemer, gemeentestichting, verschillen tussen kerken, het kerkverband – het lijkt er vaak op dat dat allemaal het hart van de kerk vormt. Maar dat is niet zo.

Dit is het hart van de kerk: **een liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden**. Dat antwoord drong zich aan me op terwijl ik aan het overpeinen was wat er in de Catechismus stond, en in de Bijbel en in de krant, en wat mijn worstelende broeder in het telefoongesprek bezig hield.

Ik wil die omschrijving van het hart van de kerk graag met u verkennen: **een liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden**. Ik zal dat straks verbinden met de visie die de Catechismus geeft op de kerk. Maar eerst wil ik vanuit de Bijbel daar iets meer over zeggen.

--

Als we willen nadenken over wat het hart van de kerk is, komen we vroeg op laat uit bij die woorden van Jezus in Matteüs 18:20: "Waar twee of drie mensen in mijn naam samen zijn, ben ik in hun midden."

We begrijpen allemaal dat je het hart van de kerk niet te pakken hebt als je spreekt over een kerkgebouw, over een kerkdienst, over een kerkorde – maar dat dat hart ergens anders in zit. Ik las daarover een verhaal met als titel: "De kerk op haar smalst. Op zoek naar een ecclesiologisch minimum voor de kerk aan het begin van de eenentwintigste eeuw." Dat is een hele mond vol (ecclesiologisch komt van ecclesiologie, de leer over de kerk). Maar het ging in elke geval hierover: Wat moet er minimaal aanwezig zijn wil je van kerk kunnen spreken? Moet je een mooi gebouw hebben? Moet je een belijdenisgeschrift hebben? Moet je een predikant hebben? Moeten er minstens honderd mensen zijn? Al zoekend naar een antwoord werd in dat verhaal Matteüs 18:20 heel belangrijk: "Waar twee of drie mensen in mijn naam samen zijn, ben ik in hun midden."

Daaraan vooraf gaat Jezus' onderwijs voor zijn leerlingen over hoe je omgaat met mensen in de gemeente die zondigen. En Jezus wijst een heel duidelijke weg. Spreek hen aan, eerst alleen, daarna samen. En als ze niet luisteren, verwijder hen dan uit de gemeente. Want de kerk als liefdevolle gemeenschap gaat stuk als volharding in zonde wordt toegestaan. Zeer helder is Jezus daarover, ik denk een stuk helderder dan we tegenwoordig zijn in de kerk.

En Jezus verbindt ook grote consequenties aan dat verwijderen uit de gemeente: zo'n zondaar zal ook in het Koninkrijk van God niet welkom zijn. Dat is een heel diepe uitspraak, want hoe kunnen de leerlingen van Jezus nu weten of ze de betreffende zondaar goed beoordelen? Maar ook daarin is Jezus' behulpzaam: neem in ieder geval nooit in je eentje zo'n beslissing, maar altijd met in ieder geval twee of drie mensen. En richt je daarbij met heel je hart op de wijsheid en liefde van Christus. Dan zal Hij er bij zijn en laten zien wat goed is.

Dit stukje uit Matteüs 18 eindigt dan met een wat meer algemene uitspraak, die door de christelijke kerk al eeuwenlang gelezen wordt als een uitspraak die verder gaat dan alleen het samen tot een oordeel komen van de leerlingen van Jezus over de plaats van een zondaar in de gemeente. Daarom wil ik deze woorden nu ook in die richting verder toelichten: als een omschrijving van de kern van kerk-zijn, dat wat je overhoudt als je alles weghaalt wat dan wel niet onbelangrijk is maar toch wel misbaar. Deze kern is onmisbaar. Dit is het hart van de kerk.

--

Het gaat dus om:

1. samen zijn
2. in Jezus' naam

3. Christus in het midden

1. Kerk is geen gebouw, geen instituut, geen organisatie, geen bedrijf, geen traditie; kerk dat is: ménsen die samen komen. Dat kunnen we met elkaar niet genoeg benadrukken. Want er gaat in het gemiddelde kerkelijke leven zoveel tijd heen met dingen als beleid maken, organiseren, gebouwen bouwen en verbouwen, financiën, vergaderen, kerkdiensten organiseren en eigentijds maken dat je haast zou vergeten wat kerk-zijn is. Kerk is: mensen die samen komen, dat hoeven geen grote aantallen te zijn, twee of drie is al voldoende. Kerk is: mensen die elkaar zien staan, die elkaar opzoeken, die elkaar liefhebben of in ieder geval het diepe verlangen hebben om elkaar lief te hebben. Kerk is: mensen die geraakt zijn door de Geest, door Hem in beweging gezet naar elkaar toe, om het leven te delen.

2. Samen zijn dus, ménsen die samen zijn. Maar ze zijn niet zomaar, zonder meer samen. Ze zijn samen in de naam van Jezus. Wij zeggen wel eens als we een vergadering hebben: we zijn met meer dan twee, dus we mogen erop vertrouwen dat Christus in ons midden is. Maar dat is niet waar. Want er is verschil tussen 'samen zijn' en 'samen zijn in de naam van Jezus'. Samen zijn is op zich niet zo moeilijk: je bent samen in een vergaderzaal, je bent samen in een bushokje waar je wacht op lijn 15, je bent samen in de lift ergens tussen de eerste en de twaalfde verdieping, je bent samen in een voetbalelftal. Niemand van ons zal denk ik beweren dat dús Jezus daar merkbaar in het midden is, puur omdat er twee of drie of meer mensen samen zijn. Het gaat om een samen zijn dat gericht is op de aanwezigheid van Jezus, een samen zijn waarin de betrokkenen zich heel bewust openstellen voor de tegenwoordigheid van Christus.

Samen komen in de naam van Jezus. 'Naam' staat in de Bijbel voor: de Persoon zelf. Naam van God betekent: de aanwezigheid van God. Jahweh, dé naam van de HEER, betekent: Ik ben er, Ik ben erbij. Dus als Jezus in Matteüs 18:20 zegt "Waar twee of drie mensen in mijn naam samen zijn, *ben ik* in hun midden" dan moet dat meeklinken. Waar mensen samen komen en zich welbewust met hart en ziel richten op de naam van Jezus, daar is Hij in hun midden. En daar is 'kerk'. Ik zeg bewust niet 'de kerk'. Want dan denken we toch weer te snel aan een gebouw of een organisatie met een handboekje waarin de leden vermeld staan. Kerk is daar waar mensen in de naam van Jezus samen zijn. Daar is liefdevolle gemeenschap.

Nu was de naam van God in het nieuws de afgelopen week. Bisschop Muskens kwam met het gedachtenexperiment om als handreiking naar onze moslim-medeburgers niet langer over 'God' te spreken maar over Allah, wat immers ook 'God' betekent. Hij vond weinig bijval, en iemand zei: "Deze uitspraak moeten we maar snel weer vergeten." Toch moeten we dat denk ik niet te snel doen, omdat het een uiting zou kunnen zijn van een cultuur waarin verschillen steeds minder belangrijk worden. En nu ben ik daar een hartelijke voorstander van als het gaat om de verschillen tussen allerlei christelijke kerken die bijbelgetrouw willen zijn. Maar als het gaat om de verschillen tussen de Islam en het christendom ligt dat heel anders: het kan niet genoeg benadrukt worden dat het verschil tussen de Islam en het christendom ligt juist in de Naam, de ene Naam, de Naam van Jezus.

Een andere bekende christelijke leider, John Piper, baptistenvoorganger in Minneapolis, de stad waar laatst een brug is ingestort, zei in verband met de aanslagen van 9-11. Ik geef het even in mijn eigen woorden door: We zullen als christelijke kerk in een wereld waarin de Islam een steeds grotere rol speelt en waarin het religieuze pluralisme steeds manifester wordt, meer dan ooit moeten benadrukken dat we God leren kennen in Christus. God is de God die we in Christus ontmoeten, en een God zonder Christus is geen God. Als wij God zeggen, zeggen wij niet Allah, maar zeggen wij Christus. Wij aanbidden Hem, samen met Thomas: 'Mijn Heer en mijn God' (Johannes 20:28).

3. En dat is ook helemaal in lijn met Matteüs 18:20. De Naam is de Naam van Jezus. En daarmee zijn we ook bij dat derde element uit de omschrijving van kerk als liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden. 'Christus in het midden.' Zou daar ook kunnen staan: 'God in het midden'? Jazeker, als we bij God direct denken aan de God die we in Christus leren kennen, de God die zich in Christus geopenbaard heeft, de God die we niet kunnen kennen als we Jezus niet kennen. Dan zou daar zonder meer God kunnen staan. Maar als dat besef is weggesleten – en daar lijkt het wel eens op – dat we enkel en alleen door Jezus in Gods tegenwoordigheid kunnen komen, dan moeten we het altijd weer expliciet maken. 'Ik ben in uw midden', zegt Jezus. We belijden een christelijke kerk, kerk van Christus, waar mensen samen zijn in de naam van Jezus.

Die uitdrukking 'Christus in het midden' betekent twee dingen. We stellen ons daar in de eerste plaats een cirkel bij voor. Christus is daarvan het midden en alles is gericht op dit midden en komt uit dit midden. Alles in de kerk wordt door dit midden gekleurd en door dit midden gedragen.

In de tweede plaats is 'in het midden' ook op te vatten als: 'ertussen'. We zien dat in de Naam van Jezus als Middelaar: Hij is in het midden, Hij staat tussen ons en God in. Alleen door Hem kunnen we bij God komen en God komt alleen door Hem heen naar ons toe. En zo is Christus ook in het midden van onze relaties. Hij is tussen ons in: ik kan geen werkelijke relatie met mijn broeder of zuster hebben dan alleen via Christus. Hij is altijd tussen mij en de ander in. Ik kan alleen 'in Christus', met Christus in het midden, met anderen omgaan.

--

"Waar twee of drie samen komen in mijn naam, ben ik in hun midden." Kerk is: liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden. Je zou kunnen zeggen: dat is wel wat klein allemaal, wat intiem. En ja, bij kerk moeten we leren om daar allereerst aan te denken, aan mensen die in Jezus naam liefdevol met elkaar omgaan. Dat meet je niet af aan de grootte van kerkgebouwen of aan bezoekersaantallen van kerkdiensten. Dat is iets intiem, wat zich ook nog veelal in het verborgene afspeelt.

Maar we mogen juist dat intieme, dat verborgene, dat liefdevolle verbinden met de grote woorden uit Efeziërs. Het gaat daar niet met zoveel woorden over de kerk, over de gemeente, maar wel wordt daar woorden gegeven aan dat eeuwige werk waar God mee bezig is: ons vol liefde uitkiezen om heilig en zuiver te zijn, zijn rijke genade aan ons geven om het samen te delen, alles onder Christus samenbrengen, onze hoop vestigen op Christus. Ik zou u willen vragen om dat thuis nog een paar keer heel indringend te lezen om nog meer te proeven van

het hart van de kerk en daarmee van het hart van God, de God die liefde is, de God die gemeenschap is.

--

Maar nu wil ik nog weer terugkeren naar de catechismus en uit de drie antwoorden een paar aspecten naar voren halen. Namelijk deze: kerk als liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden wordt gekleurd door:

- De Geest van Christus (antwoord 54);
- De gaven van Christus (antwoord 55);
- De genade van Christus (antwoord 56).

Ik wil de Catechismus dus graag lezen als een spirituele tekst, waarin we geestelijke waarheden mogen ontdekken, in dit geval over de kerk. Het zijn oude papieren, zou je kunnen zeggen, maar ze laten het nieuwe leven zien.

De Geest van Christus

Hoe vergadert Christus zijn kerk? Hoe scheidt Hij een liefdevolle gemeenschap waarin Hij in het midden is? Door zijn 'Geest en Woord' zegt de Catechismus. En nu moet u bedenken dat in de gereformeerde traditie er eigenlijk altijd een andere volgorde wordt gekozen: 'Woord en Geest'. Hier niet. Heel opvallend staat er: 'Geest en Woord'. We moeten daarbij ook bedenken dat de kerk ter sprake wordt gebracht in het derde deel van de Apostolische Geloofsbelijdenis, het deel dus dat gaat over de Heilige Geest. De kerk is een Geestelijke werkelijkheid. Er is tegenwoordig aan de ene kant veel aandacht voor het organiseren van een gemeente, het op de schop nemen van de kerk om die weer relevant te maken, het bedenken van programma's om missionair te zijn. Aan de andere kant is er een hang om de leer van het Woord vast te spijkeren in dogmatische formuleringen en kerkordelijke afspraken en zo de kerk te bewaren voor haar einde. Een groot gevaar van beide bewegingen is dat we denken dat kerk maakbaar is. Maar dit leren we door dit accent op de Geest in de catechismus: Kerk is niet maakbaar! Een liefdevolle gemeenschap is niet maakbaar. Het is een schepping, van de Geest, die waait waarheen Hij wil.

De gaven van Christus

Antwoord 55 vat in het eerste deel eigenlijk precies samen waar het in het eerste deel van de preek over ging: dat kerk gemeenschap is. Dat dat het eerste en belangrijkste is wat we over de kerk moeten zeggen. Iets preciezer nog: gemeenschap met Christus. En het mooie is dat we, ondanks dat deze gemeenschap niet maakbaar is, er toch aan mogen bijdragen, namelijk door de gaven die we van Christus hebben gekregen. Een liefdevolle gemeenschap begint te bloeien waar we onze geestelijke gaven leren gebruiken. Aandacht voor de Geestesgaven, voor de gaven die Christus uitdeelt, hoort dus bij de kern van kerk-zijn. Als we onze van God gekregen gaven niet kunnen inzetten omdat de kerk dat tegenhoudt (ik herinner even aan mijn broeder van het telefoongesprek) of niet willen inzetten (omdat we andere zaken belangrijker vinden), dan kan er van liefdevolle gemeenschap geen sprake zijn. Dus Zondag 21 van de Catechismus is een dringend geestelijk appèl om je gaven te gebruiken ten dienste van een liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden. Leer je gaven kennen, leer je gaven gebruiken, ontwikkel de gaven die God je geeft!

De genade van Christus

En dan antwoord 56. Ik vind het zo mooi dat de Catechismus dat er in één adem bijneemt en de vergeving van de zonde niet als een apart onderwerp behandelt in een nieuwe Zondag. Want wat leert me dat? Dat die liefdevolle gemeenschap die kerk genoemd wordt een plek is waar ik fouten mag maken, waar ik kwetsbaar mag zijn, waar ik mijn zwakheid niet hoeft te verbergen, waar zondaars bemind worden, waar ik beleven mag dat Gód nooit meer wil denken aan mijn zonden, ook niet aan mijn zondige aard, en waar ik dus ook mag gaan ervaren dat mensen met wie ik in de liefdevolle gemeenschap van Christus leef nooit meer willen denken aan mijn zonden en ook niet aan mijn zondige aard. Kerk is de enige plek op aarde die ertoe bestemd is om er genáde te ervaren. Hier hoeft ik niet succesvol te zijn. Hier hoeft ik niet mooi te zijn. Hier hoeft ik me niet mooier voor te doen dan ik ben. Hier hoeft ik mezelf niet steeds te vergelijken met anderen. Hier kan ik mijn angst kwijt raken. Hier mag ik worstelen met mijn zonde. Hier mag ik naar het kruis toegaan om aan de voet van dat kruis al mijn lasten neer te leggen. Hier kan ik leren wat ware vrijheid is. Hier wordt ik niet veroordeeld, door God niet en door mensen niet. Hier is het huis van de liefde. Hier worden mijn wonden genezen. Hier stroomt de genade van Christus. Hier: dat is niet zozeer in deze kerkdienst (dat hopelijk ook), maar in wat we kerk noemen, waar twee of drie samen zijn in de naam van Jezus.

Lieve mensen, ik weet wel dat dit bij lange na niet de praktijk is, dat onze ervaring van kerk een heel andere kan zijn, één die hier diametraal tegenover staat. Maar ik ben hier niet gekomen om te vertellen hoe het in de praktijk gaat. Ik ben hier gekomen om te vertellen hoe God het bedoeld heeft. En in die bedoeling, die liefdevolle gemeenschap waar eeuwig leven stroomt, nu al, daarin mag ik me laten meenemen.

Dat brengt me bij het laatste, een zin uit antwoord 54 nog weer, een zin die me heel erg kan bezig houden, die in alle hevigheid bij me binnen kan komen, een zin die me schokt, die me een verlangen leert dat vaak nog zo pril is en dat zomaar weer de grond kan worden ingeboord. Deze zin, en ik wil u vragen de zin om bij u zelf binnen te laten komen omdat het het einde betekent van elk consumentisme in de kerk, elke afstandelijkheid in de kerk, elk begeerte dat het in de kerk toch wel zo moet gaan dat ík me er goed bij voel. Deze zin:

En ik geloof dat ik van deze gemeente een levend lid ben en eeuwig zal blijven.

Ben ik dat? Zelf een levend lid van een liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden? En besef ik dat het hier gaat over dingen die eeuwigheidswaarde hebben, omdat we niets anders aan het doen zijn dan te spellen wat het betekent dat God de Drie-enige God is: een liefdevolle gemeenschap namelijk, met Christus in het midden. Dat is onze God, de Drie-enige, dat is kerk. En ik, een levend lid... eeuwig...

Laten we bidden...

Liefdevolle God, Vader, Zoon en heilige Geest, wat is het buitengewoon diep en liefdevol dat er zoiets als kerk mag zijn hier op aarde. Een afspiegeling van wie U bent: liefdevolle gemeenschap met Christus in het midden. Dank U Jezus, dat U de Zoon van God bent en dat U in ons midden bent als we samen komen in uw naam. Dank U voor uw krachtige Geest van liefde die waait waarheen Hij wil en

die altijd weer bij U in de buurt is te vinden. Dank U voor de gaven die U uitdeelt en we bidden om de liefde en de moed en de gewilligheid en de vreugde die we nodig hebben om ze te leren kennen, te gebruiken en te ontwikkelen. Dank U voor uw eindeloze genade, zo groots, zo genezend, zo bevrijdend, we weten het nog niet half. En Heer Jezus, we weten, en het is met diep verdriet dat we het zeggen, dat juist de kerk voor ons soms de plek is waar we beschadigd worden, juist de plek waar U liefde geeft is de plek waar we elkaar soms zo genadeloos kunnen bejegenen. Heer, vergeef ons onze schulden. En vernieuw ons door uw Geest, zodat we volmaakt mogen zijn zoals onze hemelse Vader volmaakt is. U hebt ons geroepen tot het eeuwige leven, dat leven dat vol is van Jezus en van zijn genade. Leer ons dat leven kennen en beleven, uit de volheid van uw genade. Amen.

Notities

Het citaat van John Piper waarop ik doel luidt: *Ever since 9-11 and the upsurge of Islamic awareness, and the more manifest religious pluralism of the world, we have wanted to be more openly clear that, when we say "God," we don't mean Allah, we mean Jesus Christ. Our name is Desiring **God**, that is, God the Son, Jesus Christ. We worship Jesus Christ. We bow down with Thomas and say to the risen Christ, "My Lord and my God" (John 20:28).*

<http://www.desiringgod.org/AboutUs/OurDistinctives/TheMeaningOfOurLogo/>

Met het verhaal over 'De kerk op haar smalst' bedoelde ik een scriptie van de baptistenvoorganger Teun van der Leer, te vinden op internet:

http://www.jezusvolgen.nl/nederlandverandert/dekerkophaarsmalst_vanderleer.pdf

Om te lezen: Gilbert Bilezikian, *De kerk als gemeenschap*. Hoe onderlinge verbondenheid het kenmerk van de gemeente kan worden (Gideon 2001).

Liturgie voor een zondagmiddagdienst

Welkom en mededelingen

Stiltemoment (staande)

Gezongen votum, zegengroet, gezongen Amen (staande)

Psalm 122:1,2,3 (staande)

Gebed

Zondag 21

Liedboek Gezang 14:1,2,3,4,5

Matteüs 18:15-20 en Efeziërs 1:3-14

Liedboek Gezang 305:1,2

Preek **Het hart van de Kerk**

Gebed

Liedboek Gezang 320:1,2,3,4

Liedboek Geloofsbelijdenis: Gezang 254:1,2,3,4 (staande)

Dankgebed en gezamenlijk gesproken Onze Vader

Collecten

Psalm 147:1,7 (staande)
Zegen, gezongen Amen (staande)